

Kasteel Sint-Joris in het Ghanese Elmina, een doorgangplaats voor de slavenhandel.

FOTO EPA

Een Afrikaans fenomeen

NON-FICTIE
MARCEL VAN ENGELN
HET KASTEEL VAN ELMINA

De Bezige Bij, €19,90
 304 blz.

★★★★☆

Het kasteel van Elmina door Marcel van Engelen is een geschiedenisles van jewelste, des te pakkender omdat de leraar er ook een persoonlijk verhaal van maakt. Het onderwerp is bekend, maar als je zijn boek hebt gelezen, besef je dat je er vrijwel niets van wist: de Nederlandse slavenhandel in Afrika.

De verschijning van het boek valt samen met de herdenking van het slavernijverleden. De slavernij in de Nederlandse koloniën werd 150 jaar geleden afgeschaft onder druk van de Engelsen. Dat is uitgeeftechnisch een interessant gegeven, maar het is niet de motor voor dit boek. De motor is de persoonlijke confrontatie van de auteur met het verleden als hij het aan de Ghanese kust gelegen Elmina bezoekt, waar op het kerkhof Nederlanders van eeuwen geleden liggen en waar het Nederlandse kasteel Sint-Joris de omgeving domineert. Dat kasteel was één van de doorgangplaatsen voor de slavenhandel.

Van Engelen raakt gefascineerd door die plek en wil er alles van weten, maar wat erover is gepubliceerd, kan hem niet bevredigen: versplinterd wetenschappelijk werk, vooral van Amerikaanse historici. In het winkeltje van het inmiddels toeristische kasteel zoekt hij tevergeefs naar een boek over de geschiedenis van Elmina. Hij besluit het zelf te maken.

Over de slavenhandelaars wordt zeer verschillend gedacht. Van Engelen zet de extremen naast elkaar: 'Parasieten die Afrika leegzogen. Bakens van licht op een donker continent.' Maar dat zijn opvattingen die weinig binding hebben met de werkelijkheid. Van Engelen zoekt het ware verhaal, hoe moeilijk dat ook is, omdat de geschreven bronnen alleen het westerse perspectief weergeven. Het Afrikaanse perspectief is niet schriftelijk vastgelegd, maar ook dat wil hij ten volle belichten.

Wat treft in het boek, is hoezeer de werkelijkheid afwijkt van het geijkte beeld. Afrikanen waren niet de onnozele, weerloze slachtoffers van de superieure Europeanen. Ze waren gelijkwaardig, althans de Afrikaanse handelaars en vorsten. De bruut verhandelde slaven, gebrandmerkt op borst of schouder en als vee verscheept, waren natuurlijk wel slachtoffers, van zowel de Nederlanders als van de Afrikaanse handelspartners. De slavernij was in eerste instantie een Afrikaans fenomeen.

Van Engelen laat zien dat de slavenhandel aan het

begin van de zeventiende eeuw aanvankelijk werd afgekeurd door de dominees van de Republiek der Nederlanden, als een ontaarde uitvinding van de paapse Spanjaarden en Portugezen. Maar de handelsgeest overwon, gesteerd door andere dominees die de Bijbel aanhaalden om de inferioriteit van de zwarte medemens aan te tonen.

Maar zelfs vierhonderd jaar geleden waren er Nederlandse ooggetuigen die de Afrikanen in een ander licht zagen. Reisschrijver Pieter de Marees keek, nog voor de slavenhandel op gang kwam, zonder vooroordelen naar hen. Hij noemde de Afrikanen niet dom en lui, maar snel van begrip en 'cloeck int arbeyden'. Ze hadden een sterke maag en lieten, anders dan de Nederlanders, geen winden in het bijzijn van anderen.

Van Engelen maakte niet alleen gebruik van geschreven bronnen, hij sprak ook met historici in Europa en in Afrika. En hij bezocht de met de slavenhandel verbonden plaatsen in het Ghanese binnenland, waar de Nederlanders toentertijd nooit kwamen en waarover ze ook geen macht hadden. Hij stuitte op het stilzwijgen van de Ashanti, het machtige volk dat de slaven aanleverde. Dat deel van hun geschiedenis vinden zij onbelangrijk of zij schamen zich ervoor – de auteur weet niet zeker welke van die redenen de ware is.

Marcel van Engelen heeft een genuanceerd boek geschreven, helder en gedreven, met persoonlijke observaties: 'Sint-Joris voelt als een groot, robuust schip, aan wal getrokken in een onherbergzaam, tropisch land.'

Waren alle geschiedenislessen maar zo.

Jos Bloemkolk